

ЈАСНА Љ. ПАРЛИЋ БОЖОВИЋ¹
УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ПЕДАГОГИЈУ

ДРАГАН С. ЦЕНИЋ²
УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПЕДАГОШКИ ФАКУЛТЕТ У ВРАЊУ

ТРАДИЦИОНАЛНИ И ИНОВАТИВНИ МОДЕЛИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ НАСТАВЕ У УСЛОВИМА ТРАЈАЊА ПАНДЕМИЈЕ КОВИДА 19

САЖЕТАК. Рад је резултат проучавања законитости пласирања научног садржаја и реализације наставе у оквиру неких предмета које третирају област друштвених и хуманистичких наука, као и идејама које третирају законитост, организацију и вредновање наставног процеса у условима актуелне пандемије изазване вирусом ковид 19. Класична настава и превазиђени облици наставног рада у последње време су осуђени од стране неких савремених аутора на неперспективност извођења наставе неких предмета. Модернизована савремена интерактивна и мултидимензиона настава, као потреба нове генерације ученика, посебно у условима пандемије изазване вирусом ковид 19, која се у овим условима показала као неопходна, истовремено је добила на предности, а и полако постаје правац методичког изазова за поједине предмете. Све се чешће намеће актуелност идеје да наставник није једини одговоран преносилац знања. Наиме, нове могућности које пружа савремена технологија омогућавају широк простор за реализацију самообразовања. Модерни системи за учење рефлектују потпуно нов амбијент за учење. Међутим, овај рад се бави и неким аспектима традиционалне наставе

¹ jasna.parlic.bozovic@pr.ac.rs

² dcenic@gmail.com

Рад је примљен 17. маја 2021, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 6. јула 2021.

који су и данас незаменљиви, а уз коришћење најсавременијих наставних технологија и техника. Између осталог, у раду је презентована предност примера реализације традиционалног облика наставе у оквиру конкретне теме у настави разредне наставе као пример за аутентичност и незаменљивост, без обзира на то што је традиционалним начином припремљен. И не само то. Једна од хипотеза на којој се ово теоријско истраживање темељи заступа став да је то најоригиналнији вид преношења знања у наставном раду.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: традиционализам; савремено; наставна припрема; настава; реализација планираног у настави; ковид 19.

УВОД

Организација и реализација наставе предмета у оквиру друштвених и хуманистичких наука у основној и средњој школи налази се је у приличној методичкој дилеми. Класични облици наставног рада, према схватању неких савремених аутора, представљају застарели вид пласирања научних истина данас. Данашња актуелна настава и савремена методика такође се налазе пред изазовима квалитативно другачијих индивидуалних и социјалних предиспозиција ученика, Е-ученика³ који одрастају у измењеним друштвеним условима. Управо ти, социјално кориговани услови представљају иновативна информациона, комуникациона и технолошка окружења, у распону од свакодневног уобичајеног живота па до услова егзистирања на свим нивоима. Млади, који су савременици доба вештачке интелигенције, као доминантног социјалног окружења, као и доступности брзих информација у мултимедијалном облику, могли би са тешкоћама бити праћени на нивоу школског узраста подржани класичним, традиционалним и дидактичким окружењем. Динамика савременог живота намеће потребу активне измене наставног процеса, посебно у области методике разредне наставе.

Наиме, класична настава, у којој наставник фронтално презентује унапред припремљену наставну тему уз минимално коришћење различитих метода, пласира за данашње време превазиђен облик рада, који је нефункционалан и не одговара захтевима новог социјалног окружења. Са друге стране, примена нових ко-

³ Термин Е-ученик у овом раду користиће се као синоним за систем електронске учионице, ученика, наставника и дневника, праћења наставе и оцењивања.

муникационо-информационих технологија, као и нов начин приступа и обраде информација уз помоћ интернета, непосредно мења положај и улогу наставника, ученика и наставног садржаја, тако да дидактички троугао прелази у дидактички четвороугао, уз обавезно присуство нових тенденција образовне технологије. Предавач, односно учитељ или наставник, дакле, не представља више јединог носиоца знања. Нове образовне технологије омогућавају шири простор за реализацију самообразовања. Модерни системи за учење пружају потпуно другачији, нов амбијент за учење. Намећу се веће могућности за индивидуалним учењем и савладавањем знања, за истраживањем у пракси, за комуникацијом и интеракцијом са најразличитијим изворима знања. Упоредо са тим, самостално руковођење учењем пружа шансу реализацији проблемске и хеуристичке наставе у области предмета које се баве друштвено-хуманистичким образовањем у средњој школи, као одговору на потребе нових генерација ученика који одрастају уз нове информационе технологије. Електронске генерације, дакле, имају потпуно нову перцепцију околине, па и учења у таквом окружењу. Иновације се огледају у потреби за брзим ефектом доступности информација, што значи да су извори информација вишеструки и вишедимензионални. На пример, квалитет и брзина интернета представља нови стандард у доступности, приступу и обради информација. Социјалне мреже обезбеђене посредством интернета, такође, представљају нов начин комуницирања Е-генерација, а, уједно, чине и место креирања медијских садржаја.

Основни циљ овога рада је да прикаже савремену наставу у односу на традиционалну. Иако је основна мисаона претпоставка (хипотеза) да су традиционални облици и методе рада у васпитнообразовном процесу превазиђени и да је на делу нова парадигма: друштвено-хуманистичка, која у центар пажње ставља ученика – традиционална настава са својим методама и облицима рада не може се експонирати у толикој мери. Ипак, циљ овог рада је да нагласи и значај традиционалних вредности. Ученик, али и наставник, добили су нове улоге, које уз помоћ савремених иновативних метода и образовних технологија пружају нове резултате.

САВРЕМЕНИ ПРИСТУП ОБРАЗОВАЊУ У НАСТАВИ

Нова технологија коришћена у образовању креира нову варијанту прикупљеног знања. Е-ученици исказују интересантне потребе за значајном аутономијом у приступу знању. Активно учење, са једне стране, значи новим наставним варијантама добијена знања. Образовање се не може свести само на прикупљање и обраду нових чињеница и генерализација већ чини динамичан простор који обухвата и нову образовну технологију која отвара врата образовном простору кроз креативност, самоиницијативу, кроз нов начин комуникације у образовању, па самим тим и кроз нову улогу наставника у наставном процесу. Новина, односно иновација, препознаје се у приступу наставним садржајима, конекцији и њиховом линковању, затим у веб-претраживању информација које се желе поделити, као што су некада, у оквиру традиционалне наставе, рецимо за задатак биле задаване „лекције“. Образовне садржаје, односно нове образовне информације, сада је могуће креирати и делити на веб-порталима. Они се овим путем осим креирања, дају обрадити, допунити, дизајнирати, или ремиксовати. И тако је могуће исте информације допунити, преформулисати, прекомпоновати и тако прилагодити вишенаменској употреби. Јовановић, рецимо, пишући о социјалном умрежавању и дигиталном обједињавању светског друштва, сматра „да смо тако сви били у позицији планетарног праћења ванредног космичког скока на Земљу, и једнаким адреналином импулсом навијали, без обзира на расне, класне, државне, идеолошке, верске, културне или било које друге разлике, као припадници заједнице дигиталних мрежа“ (Јовановић, 2012, стр. 297). Социјалне импликације које прате нове технологије не односе се само на промену структуре друштва, као ни на организацију, већ и на промену комплетног погледа и начина размишљања и понашања у формирању једног новог приступа, односно начина комуницирања. „Wikis, blogovi i facebook профили покренули су читаву лавину нових микросоцијалних односа, али и макросоцијалних, међународних односа и релација. Све су то нове димензије и за нов приступ образовању како Е-генерације, тако и свих затечених генерација“ (Јовановић, 2012, стр. 297). Професори, ученици и наставници умрежавају се у једну све интензивнију интерактивну комуникацију, и на тај начин стварају један нов приступ у образовању, посебно у области предмета друштвених

и хуманистичких наука. Јовановић у истом контексту надаље сматра да у образовном систему, „услед промене образовне технологије, и промене ученика, мења се образовна технологија и сам наставник, као део педагошког троугла“ (Јовановић, 2012, стр. 297). По истом аутору, „[...] промена се односи на његово прихватање нове образовне технологије, креирања методичких новина и осмишљавање новог приступа настави“ (Јовановић, 2012, стр. 297). Садржаји наставних предмета који се унапред доносе ускоро би могли бити замењени флексибилним наставним плановима, које би и ученици могли испланирати, сходно својим индивидуалним способностима и интересовањима. Ово би, свакако, могла бити једна од значајних методичких иновација која је могућа у области разредне наставе и осталих друштвено-хуманистичких предмета. Планирање и управљање процесом стицања знања треба полако прелазити из фокуса наставника у фокус Е-ученика. Овако нов приступ образовању условљен је новим концептом учења, које треба бити једнако и активан и интерактиван процес.

Што се активности тиче, она се очекује од ученика у свим фазама образовања, почев од планирања садржаја преко метода учења, па до креирања читавог амбијента за савладавање онога што би требало да буде предмет индивидуалног интересовања ученика. Садржаји из области предмета друштвених и хуманистичких подручја адекватни су за организацију посебних активности ученика у измењеним условима рада, посебно. Разноврсни медијски ресурси за организацију учења, које пружа интернет мрежа, могу подстицати интересовање, усмеравати га, развијати креативан приступ учењу и усвајању знања на један необичан и нов начин. Јовановић сматра да је за „нов приступ образовању и настави у измењеним условима, посебно, неопходна отвореност образовног окружења. Ако је ученик у позицији да сам конструише изворе сазнања, методе учења, он ће успешно развијати све креативне предиспозиције ученика у конкретној предметној области“ (Јовановић, 2012, стр. 297). Друштвене мреже, дакле, повезују људе сродних интересовања, што може проширити ресурсе образовања и самообразовања ученика. Позиција на којој ученик самостално руководи процесом усвајања знања, кроз решавање проблема и уз сарадњу како са наставницима тако и са осталим учесницима који имају слична интересовања, посредством електронских социјалних мрежа, у ствари, такође представља нов приступ образовању.

Нови образовни миље значи да наставник мења начин свог рада, који није више стереотипан и статичан, већ је у позицији да стално учи и усавршава се. Користећи електронске друштвене мреже наставници се, заједно са својим ученицима, укључују у заједничко интерактивно учење. Истражујући ове проблеме, Даниловић пише о учењу кроз системе електронске комуникације која по њему „широко отвара могућности сарадње наставника из исте области, али и из различитих области, рецимо друштвено-хуманистичких наука, размену знања и искустава, а и усмеравање самосталног истраживачког рада ученика, који показују веће интересовање за поједине области. На тај начин је могуће прилагодити наставу индивидуалном интересовању ученика, подстицањем и различитим приступом одмереним индивидуалним разликама у интересовању и способности ученика“ (Даниловић, 2000, стр. 179). Наступиле су велике промене у организацији и реализацији наставног процеса, а ту пре свега мислимо на промењен однос основних актера у образовном процесу, наставника и ученика, наставника и наставног садржаја, ученика и наставног садржаја.

Синтезу развоја наставе у посебним условима чини и компјутерска, телекомуникациона, телевизијска технологија, и, најзад, развој вештачке интелигенције коју, такође, називамо новом технологијом. У друштвеним и хуманистичким предметима извори информација су разноврсни захваљујући коришћењу интернет мреже (као једне од највећих база података уопште). Наставници и ученици, захваљујући новим информатичким системима, у могућности су да користе наставни софтвер, електронске књиге (ПДФ) као и приступ научним часописима. Наставни садржаји се могу ученицима пласирати посредством различитих варијанти презентација, уз помоћ савремених технолошких наставних средстава, као што су паметне табле и различите електронске илустрације. Електронска пошта такође представља нови вид комуникације између наставника и ученика. Нове софтверске могућности помажу у доступности педагошких, психолошких и методичких упутстава наставницима. Промене у „сфери комуникација и технологије наметнуле су читав низ промена у самом наставном процесу: у наставној технологији, у односу ученик–наставник, у месту ученика у наставном процесу, у улози наставника у наставном процесу и у самој методици појединих наставних предмета меморисање знања, информација и чињеница је методичка прошлост“ (Бранковић, 2000, стр. 297).

Интеракција која постоји на релацији између ученика и наставника, али и у односу између ученика и савладавања наставног градива, такође представља нов методички приступ у образовању. Доминантна улога наставника као предавача у наставном процесу, као и улога извора знања замењује се улогом креатора и организатора у освајању нових знања и напредовања у савладавању препрека до коначног циља. Ученик треба да постане центар наставног рада (што је у новонасталој ситуацији пандемије готово немогуће, јер је у фокусу живота вирус ковид 19) црпећи информације из различитих извора. Притом ученик треба бити усмераван у правцу савладавања и усвајања знања, у смислу критичког и активног односа према наставном садржају. Свакако, „интеракција у наставном процесу мора бити вишедимензионална: у односу ученик – наставни садржај, наставник-наставни садржај, ученик-наставник, ученик-ученик“ (Јовановић, 2012, стр. 297). Према томе, на овај начин се обезбеђује ангажованост свих чинилаца у наставном процесу. Подразумевају се, такође, промене и у процесу планирања, организацији, као и у евалуацији и реализацији наставног процеса и наставним облицима и методама. Ова иновација, укључујући нову наставну технологију, подразумева и иновације у реализацији наставе свих разредних предмета.

СХВАТАЊА О ИНОВАЦИЈИ У САВРЕМЕНОЈ ОБРАЗОВНОЈ ТЕХНОЛОГИЈИ У НОВОНАСТАЛИМ УСЛОВИМА ПАНДЕМИЈЕ

Савремена наставна техника и технологија представљају саставни део наставног процеса и процеса усвајања знања. Међутим, у литератури која ближе проучава овај проблем често је могуће наилазити на изразе који третирају образовну технику, образовну технологију, наставна средства, аудио-визуелна средства, демонстрациона средства, различите врсте електронских помагала, филм који може помоћи у настави и сл. Присутна је у литератури и различитост приступа у којима поједини аутори, попут Арсића и Круља, одређују значење термина и „садржај појмова наставна техника и технологија, а има и оних који изједначавају појмове наставна техника и наставна технологија, схватајући их као синониме“ (Арсић и Круљ, 2011, стр. 539). У проучавању овог

проблема, Раденко Круљ, каже да је, „наставна технологија најпотпуније одражава савремене погледе и прилазе савремених постигнућа“ (Круљ, 1988, стр. 11). У настави се под технологијом сматра свеобухватност активности којима утичемо на развојне промене ученика. Поређењем технологије у производњи и настави, технологија производње се темељи на процесима прераде сировине до готовог производа, док у настави (с обзиром на то да ученик није сировина) технологија означава активности у процесима промена ученика тј. поступке којима ученике усмеравамо ка вишим нивоима и развојним постигнућима. У првобитној заједници технологија производње истодобно је била и технологија васпитања и образовања, ако се то тако може назвати. Савремена технологија наставе све више тежи индустријализацији и аутоматизацији наставног процеса.

Данашње поимање образовне технологије ближе је концепту у коме се образовна технологија тумачи као суштински фактор наставе и учења и „обухвата познавање ученика, утврђивање циљева образовања, прецизирање могуће организације наставе, планирање садржаја образовања; избор облика, метода и наставних средстава, одређење положаја наставника и ученика у настави и вредновање остварених резултата наставе и учења“ (Мандић и Мандић, 1996, стр. 42). Скоро сродно тумачење појма образовна технологија даје и Даниловић: „Под савременом образовном технологијом данас подразумевамо: (1) савремена техничка средства мање или веће сложености; (2) одговарајуће наставне програме који се могу или се реализују помоћу њих; (3) начине, облике, методе њихове примене; (4) планирање и организацију образовног процеса; (5) вредновање ефеката образовног процеса, тј. многе елементе који иначе припадају класичној дидактици али са новим начинима виђења, тумачења, дефинисања, коришћења и примене“ (Даниловић, 1996, стр. 56). Међутим, полазећи од нешто ширег аспекта појма образовна технологија, Данијела Василијевић полази од „предмета и значаја за педагошки рад будућих учитеља“, и сматра да „компаративна анализа и преглед наставних планова намењених студентима учитељима и васпитачима, требало би да да одговор на питање какав статус има студијски предмет *Образовна технологија* на наставничком факултету“ (Василијевић, 2014, стр. 270). У том смислу ће се, вероватно, кретати и развитак ове педагошке појаве у будућности. Индустријализација наставног процеса огледа се у његовој технологијацији. Примењују се различита техничка средства, од најједно-

ставнијих до врло сложених (машине за учење и компјутери). Може се рећи да је већ сада постигнут висок степен специјализације тих техничких средстава. Исто тако, долази до све веће поделе рада. Станковић сматра да „у програмирању, припремању и производњи књига, производњи наставних средстава и помагала и другим пословима око стварања материјалних услова за наставни рад учествује врло велики број људи различитих специјалности и нивоа образовања“ (Станковић, 2012, стр. 155). Разлике које су евидентне приликом дефинисања појмова техника и технологија говоре само да су и техника и технологија у погледима савремених педагога у развоју. Наука, техника и технологија имају скоро пресудан утицај на развој друштва. Значај наставне технике и технологије се и у савременим условима данашњице огледа и у њиховој педагошкој основи, тј. значај се огледа и у томе што оне представљају један од битних услова унапређења наставе као и комплетног васпитнообразовног процеса у целини.

Сасвим је извесно да би, у случају када школа и друге васпитнообразовне институције не би у наставни процес уводиле актуелне техничке и технолошке новине, брзо заостале за актуелним променама које се дешавају у друштвеном животу уопште, што би за последицу имало негативан утицај области људске делатности, али и на развој друштва уопште. Евидентно је да су и школа и друштво веома заинтересовани за примену савремене наставне технологије, а ако се у обзир узме и чињеница да наставна технологија поседује конкретне могућности да симулира природни ток наставног процеса, индивидуалне и самосталне начине, облике и методе учења, а да истовремено створи „такво интелектуално окружење или средину за учење у којој сваки ученик може напредовати у оној мери у којој му омогућавају његове интелектуалне способности, мотивација и његово предзнање“ (Арсвић и Круљ, 2011, стр. 542), претходно наведене констатације и закључци још више добијају на значају. Суштина примене технике и технологије у наставном процесу је ефикасније постизање жељених исхода. Дакле, Арсвић и Круљ (2011, стр. 542) наводе да се основна улога, циљ и оправданост примене савремене наставне технике и технологије огледа у повећавању ефикасности наставног процеса и процеса учења. Они сматрају да ће се тако постићи побољшање квалитета и квантитета учења, повећање могућности деловања наставника на ученике у образовном и васпитном смислу, стварање услова за активно учешће ученика у наставном

процесу, тј. остваривање субјекатске позиције ученика, развијање демократских односа између ученика и наставника, утицај на квалитет интеракције у настави, смањивање времена које је потребно за усвајање знања из одређеног домена, реализација постављених васпитнообразовних циљева, повећање броја извора знања и корисника медија, стварање претпоставки за успешну социјалну интеграцију ученика и уштеда финансијских трошкова.

Иначе, специфичност саме наставе друштвено-хуманистичких предмета пред бројним је изазовима. Ове појединости произилазе услед чињенице да је садржај наставе друштвено-хуманистичких предмета неуобичајан и да подразумева припрему наставника за приступ ученицима у средњим школама. Програми ових предмета, конкретно, конципирани су тако да се усвајају општа знања из области друштвених и хуманистичких наука. Кроз програмске теме и читаве целине, које су најопштије формулисане, наставник ових предмета треба да осмисли обим и садржај наставног градива који ученик одређеног узрасног нивоа и образовног профила треба да усвоји. Према мишљењу Арсића и Круља, методички изазови су „како у прилагођавању научног садржаја наставном тако и у прилагођавању наставног садржаја узрасту, интересовању ученика и њиховом предзнању“ (Арсвић и Круљ, 2011, стр. 542). Дакле, по поменутиим ауторима, „методичке новине у настави друштвено-хуманистичких леже у новом приступу образовању, у новом образовном окружењу, у могућности нових технологија“ (Арсвић и Круљ, 2011, стр. 542).

У настави методике разредне наставе данас, као и у методици друштвено-хуманистичког образовања и у методици природно-математичких предмета једнако, по мишљењу истих аутора, коришћење информационо-комуникационе технологије може да:

„унапреди процес учења, повећа ефикасност и актуелност наставе, повећа изворе знања и подучавања, и активира све ученике, реалним, природним приказивањем различитих друштвених процеса, догађаја, понашања и деловања појединаца, друштвених група и друштва у целини“ (Арсвић и Круљ, 2011, стр. 542).

Ово ново окружење доводи и до промена улога наставник–ученик. Заправо, наставник мора у потпуности активирати ученике, а то се ради тако што се преузимају улоге равноправних саговорника у дијалогу и дискусији. Реализација наставе у оквиру неког предмета у којима може бити различитих ставова и мишљења

није могућа без труда и усмеравајућих напора наставника. Такође, социјалне мреже помажу предавачима да у интерактивној комуникацији са ученицима повећају њихово интересовање за наставним садржајем. Наиме, по наведеним, већ поменути ауторима, „прилагођавање наставе друштвено-хуманистичких предмета способностима и интересовању ученика могуће је и променом начина рада у настави“ (Арсвић и Круљ, 2011, стр. 542).

У оваквом приступу и раду, индивидуални и групни рад и те како могу помоћи у подизању нивоа наставног рада. Према томе, информационе технологије обогаћују ново образовно окружење, као и могућности индивидуалног и групног рада. Даље, наставник мора веома добро познавати одређена правила. „Социјално ленчарење“, „групно забушавање“ и сличне нежељене ефекте лоше организованог интерактивног учења наставник може спречити помоћу електронске социјалне мреже која пружа могућност групне интеракције. Као једна од посебних новина до скоро се издвајала и тзв. „кућно учење“ за оне ученике са посебним потребама, који због специфичних тешкоћа на овај начин могу сами да креирају образовно окружење користећи предности и услуге образовних технологија. У ствари, ова спорадично и ретко коришћена варијанта полако постаје пракса савременог доба. Према томе, комуникационе електронске мреже пружају широку могућност за програм инклузивног образовања чак и у условима које нема епитет ванредног стања проузрокованог пандемијом вируса ковид 19. Организацију процеса учења, тако што ће се индивидуално приступити сваком ученику преко социјалних мрежа, могуће је реализовати уз коришћење начина на који би наставник планирао рад и са осталим ученицима, одмеравајући њихове потребе у индивидуалном приступу, као и садржај и темпо рада. Померање фокуса образовања ван учионице у кућним условима омогућава нова образовна технологија, а коришћење плана и програма инклузивног образовања може добити сасвим другачију димензију.

Ова нова димензија образовања значи да наставник улаже мање напора у креирању организације рада, а истовремено претпоставља хуманији однос према ученицима са посебним потребама. Према томе, овакав приступ информацијама (брз приступ знању) пружа следеће погодности: умрежавање у системе библиотечких фондова, успостављање социјалних линкова, креирање виртуелних учионица, широк спектар извора информација, брзу обраду информација, групну комуникацију, повећавање

капацитета учења, образовно окружење и методичке ресурсе. Наиме, коришћење различитих варијанти из области информационо-комуникационих технологија стварају другачије образовне стандарде који указују на реализацију ефикасне наставе, која уз коришћење принципа очигледности може изазвати унутарњу мотивацију, па самим тим и подићи пажњу и интересовање код ученика. На крају, такозвана онлајн настава посредством рачунара и мултимедијалних средства омогућава не само електронско писање већ и чување, умножавање, као и репродуковање различитих садржаја који могу бити и наставни садржаји.

Употреба монолошке методе у настави врло често не пружа довољан степен интеракције, односно, не омогућава квалитетно савладавање наставног садржаја. Са друге стране, мултимедијални програми, уз коришћење различитих типова електронских уџбеника, који у својим програмима садрже адекватан текст, фотографије, звучне симулације или пак филмове, паметне табле, Пауер поинт презентације, различите илустрације или чак убедљиве демонстрације различитих ситуација и процеса, који се одвијају у интеракцији актера наставног процеса, могу омогућити индивидуално и активно напредовање ученика у усвајању и стицању знања из области предмета, не само друштвених и хуманистичких наука већ и природно-математичких материјала такође.

Наставник мора овладати бројним знањима јер је то основни услов и методички изазов примене нове образовне технологије, а „у сложеним образовно-технолошким условима наставници су принуђени да стално прате научна достигнућа како у својим уже стручним областима тако и у области образовне технологије. Наставник није само преносилац знања и оцењивач већ мора носити и улогу аниматора и моделатора наставе у којој је ученик аутономан и креативан субјект наставе. У настави друштвено-хуманистичких наука, (једнако као и у настави природно-математичких наука, па и у разредној настави, најзад, прим. аутора), наставник би требало да подстиче ученике на истраживање, на критичко размишљање, изношење ставова, дискутовање и креативан приступ наставном садржају“ (Арсидић и Круљ, 2011, стр. 547). Употреба мултимедија у настави је вишефункционална. Рачунари и образовни софтвери као што је Мајкрософт Пауер поинт јесу у свакодневной настави електронским путем један вид иновације, али, истовремено, представљају и изазов за наставнике у основним и средњим школама. У условима пандемије у

средњим школама и на факултетима од изузетне су користи за презентацију припремљених материјала и објављених на платформама Мудл и Гугл класрум.⁴

За стару школу, наиме, „било је карактеристично да се настава одвија у универзалној учионици која је била једино место наставе. У савременим условима настава се изводи у школским просторијама под којим се подразумевају: учионице, кабинети, лабораторије, школске радионице, сале и остале просторије које служе за наставу“ (Парлић-Божовић, 2020, стр. 45). Учионица у савременој школи, као и у савременој настави, представља могућност стварања новог облика рада „с обзиром на потребе савремене наставе“ (Парлић-Божовић, 2020, стр. 45). Окренутост савременом и модерном начину извођења наставе показала се као велика предност у условима пандемије али и као прекопотребна варијанта.

Када је у питању пласирање и „качење материјала“ на одређеној платформи, поред већ постојеће тзв. електронске учионице као адекватне платформе за овај начин пласирања знања, у савременој пракси су се показале као добре и успешне и многе друге платформе, на пример Мудл – савремена платформа за пласирање знања, вештина и навика и за проверу сазнатог кроз тестове, уз остале могућности за проверу знања.

Ипак, савремено искуство показује да су ученици од првог до четвртог разреда склони усвајању знања које је пласирано и припремљено на традиционалан начин, а то подразумева живу реч и контакт уживо. Нажалост, у условима пандемије изазване вирусом ковид 19, наставници и ученици приморани су да раде у измењеним условима на измењен начин. У наредном поглављу биће презентован практичан пример традиционалног начина извођења наставне јединице, уз напомену да је у новонасталим условима могућа реализација оваквих тема уз коришћење Зум платформе која донекле може мењати живи контакт и комуникацију између ученика и наставника.

⁴ На нивоу Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици на седници Сената Универзитета, која је одржана 19. новембра 2020. године, донесена је одлука да се наставници сами одреде хоће ли користити Зум или Мудл платформу за презентацију градива. Прва се односи на држање наставе уживо онлајн, а друга на слање материјала студентима. У обе варијанте, наставници су дужни да обављају и консултације са студентима и појашњавају послате материјале, односно одржана предавања.

ПРАКТИЧАН ПРИМЕР ТРАДИЦИОНАЛНОГ НАЧИНА ИЗВОЂЕЊА РАЗРЕДНЕ НАСТАВЕ НА ПРИМЕРУ ТЕКСТА ПРИЧЕ ЛАВА НИКОЛАЈЕВИЧА ТОЛСТОЈА *ВРАБАЦ И ЛАСТА*

Једном сам сџајао у дашџи и џосмаџрао ласџино џнездо џод сџрехом. Оде ласџе одлеџеше док сам ја још дио џу, и џнездо осџаде џразно. У међувремену, док су оне биле одсуџне, с крова слеџе врадац, ускочи у џнездо, осврну се, замаха крилима, сакри се у џнезду, заџим џромоли оџуд џлавицу и зацвркуџа. Убрзо заџим, долеџе до џнезда ласџа. Она се усџреми у џнездо, али, чим уџледа џосџа, залеџрша крилима и одлеџе. Врадац је седео и цвркуџао. Наједном, долеџе јаџо ласџа. Све ласџе долеџеше до џнезда, џоџледаше враџца и џоново одлеџеше. Врадац се није џлашио, окреџао је џлавицом и цвркуџао. Ласџе су џоново долеџале до џнезда, неџџо радиле и одлеџале. Ласџе нису џоново узалудно долеџале. Свака је у кљуну доносила длаџо, замазивала џо мало оџвор на џнезду. Оџеџ су долеџале и одлеџале ласџе, све више и више замазивале џнездо и оџвор је џосџајао све маџи. У џочейку се враџцу видео враџ, заџим само џлава, заџим кљун, а онда му се више ниџџа није видело, ласџе су џа зазидале, одлеџеле и сџале да круже око куће.

Уводни део часа традиционално одрађеним стилем пружа учитељу (професору разредне наставе) могућност да добро урађеном иницијалном оријентацијом и концентрацијом градива, на крају овог уводног дела, или препаративне фазе, ученици сами претпоставе шта ће бити тема. Такође, уводни део часа, традиционалним стилем испланиран, пружа шансу да се адекватно вођеним разговором, ученици подсети на годишња доба, конкретно на ПРОЛЕЋЕ, које има своју најаву у виду весника пролећа и то у биљном и животињском свету. Конкретно, учитељ може пропитати ученике које веснике пролећа знају, а упоредо, док о томе са ученицима разговара, са леве стране табле може истакнути недовршену скицу пролећа коју је сам направио на хамер-папиру. На слици може бити кућа са стрехом⁵, неко пролистало дрво и зелена трава. Учитељ је кући могао да припреми и апликације свих весника пролећа на која ће наводити ученике да их се сете.⁶ Упоредо, док се разговор у оквиру прве фазе развија, учитељ се, онако како ученици дајући одговоре на учитељева

⁵ Ласте су једина врста птица које своја гнезда праве испод стрехе куће. То чине на специфичан начин. Наиме, састав ластиног гнезда је блато и њихова сопствена пљувачка.

усмерена питања, труди да полако лепи један по један весник пролећа укључујући и птицу селицу и птицу станарицу.⁷ Велика је вероватноћа да ће ученици, поготову они радознали који су још на самом почетку првог контакта са читанком и илустрацијама у њој још на почетку школске године, на крају овако одрађеног уводног дела часа, сами препознати шта је наслов наставне јединице. Истицањем наставне јединице на табли почиње главни део часа. На самом почетку оперативне фазе (главног дела часа) учитељ је дужан да у десном углу табле напише име великог руског писца који је ову причу написао, Лава Толстоја. Уколико има времена, може се нешто кратко рећи и о писцу. Након тога, учитељ инсистира на томе да ученици седе усправно у својим клупама, затворе своје читанке јер почиње учитељево изражајно читање. Док чита, учитељ треба да заузме једну тачку на средини испред табле, одакле ће артикулација његовог гласа бити равномерно распрострањена по читавој учионици. Уколико је предавање преко платформе, препорука је да се учитељ не помера. Наиме, док учитељ чита не треба да се шета, нити на било који начин да се помера, јер би ти покрети учитеља могли да одвуку пажњу са текста који се слуша, било да се ради о лупкању потпетице, гардероби или фризури учитеља (учитељице) итд. Уколико учитељ ипак има потребу да се помери са почетне тачке, било због својих потреба или зато што је неко од ученика непажљив, треба да на кратко заћути, промени тачку на којој стоји, значајно притом погледа непажљивог ученика, па након тога са нове тачке коју је заузео настави са даљим читањем текста.⁸ Тек након завршеног изражајног читања учитеља, док прави такозвану ства-

⁶ Учитељ припрема на посебним опкроејним папирићима апликације висабаба, јагорчевина, лала, нарциса, шебоја. Но, исто тако, и птица селица (конкретно ласте), које такође представљају веснике пролећа међу животињама, и врапца (птице станарице). Такође, припремиће и гнезда, како ластино у браон боји, с обзиром на то да је направљено од блата, тако и жуто гнездо врапца будући да врабац, као и остале птице, гнездо прави од ситних сламчица и трскица. Селотејпом, који је залепљен у круг на полеђини сваке апликације, учитељ може прилепити са шансом да се лако као чичак може лепити на хамер-папиру.

⁷ Иако је прича из домена друштвено-хуманистичког образовања, веома се уклапа у методику природно-математичког образовања, кроз годишња доба, веснике пролећа, изгледа ластиног гнезда, природе у време пролећа која цвета и буја, што се савременим методама рада тешко може извести.

⁸ Ово је немогуће контролисати уколико се настава не обавља уживо. То је само један од разлога који аутора овог рада опредељују за традиционалним видом обављања наставе.

ралачку паузу, допуштено је да тек тада прошета између редова и пусти ученике да им се осећања изазвана причом слегну.

Такође, обрада књижевног текста традиционалним стилем, за разлику од савременог, омогућава учитељу и да васпитне и образовне задатке у наставном раду доведе до максимума, јер живи контакт омогућава да се васпитнообразовни задаци усмено појасне, што ће бити објашњено у даљем тексту. Када су у питању васпитни задаци, лако је на основу подесно формулисаних питања и одговора које ученици пружају видети из каквих породичних миљеа долазе ученици и да ли је потребно у том смислу васпитно реаговати. На пример, *шћа мислиће о њојезу врайца да се усели у шуђе њездо?* Ту ћемо кроз одговоре деце лако доћи до података о њима самима и њиховом кућном васпитању. Познато је да у кући неких уморних и хладних интелектуалаца у време ручка или одмора ни поштар не сме да зазвони на вратима, једнако као што је у породицама где влада топлина и култ љубави и поштовања, гост у кући благослов, па макар он био и ненајављен. Кроз дечије одговоре, учитељ ће своје ученике боље упознати и самим тим ће моћи да и без обзира на ову причу пружи одговарајуће васпитне третмане и убудуће. Такође, када је реч о ластином поступку да зазида врапца, долазимо до различитих мишљења од стране ученика. Неким ученицима ће бити жао врапца, док ће други сматрати да је „требало и још горе да прође“, кад се „усудио да без питања реши да се *џек џако усели у шуђи дом*“. Када су непознате речи у питању, такође, традиционални начин или стил у обради ове приче пружа свестраније могућности за њиховим појашњавањем. Када је у питању поука писца, такође, традиционалним стилем предавања, уз коришћење живе речи, могуће је квалитетније доћи до заједничких ставова и мишљења. Осим тога, традиционални стил презентовања оваквог књижевног текста допушта да ученици у оквиру самосталног рада у школи или домаћег рада кући сами заврше текст онако како би се то њима више допало.

Као што се да приметити, традиционални стил извођења наставе има своје предности у односу на савремени. Осим тога, на поднебљу Косова и Метохије има много сеоских школа са само елементарним условима за рад данас, док, уз њих, постоје ипак и знатно опремљеније школе. Међутим, услови за рад су некада врло тешки на подручју Космета. Често се догоди да у зимским месецима изненада нестане струја. Добро припремљен час традиционалним стилем никада не може пропасти, док још боље

припремљен час савременом методом може врло лако остати недовршен.

ЗАКЉУЧНА РАЗМА- ТРАЊА

Методика наставе друштвено-хуманистичких наука је, више него методика било које друге области наука, пред важним изазовима. Све промене које су проузроковане пандемијом ковида 19 у друштву и животу, кроз наставу друштвено-хуманистичких наука морале би бити приближно објашњене и протумачене на начин који неће удаљити ове науке од ученика средњошколског узраста који неће стварати одбојни став, „баук“, неразумљиво штиво, за досадне часове које треба избегавати. Управо кроз коришћење могућности савремених технологија требало би освежити, иновирати и активирати наставни рад, тако да се знање актуализира и у садржајном и у наставно-методичком смислу. На крају, наша хипотеза која је постављена на почетку овог теоријског истраживања је потврђена, савремени облици рада и иновативни приступи јесу будућност васпитнообразовног процеса. Стручни аутори су сагласни да без примене образовне технологије и нових метода и облика рада у наставном процесу нема добрих резултата. Развијена друштва одавно користе ове методе и можемо слободно рећи да је то један од разлога њихове развијености и напретка.

Међутим, ни један облик рада није савршен, битно је не држати исти принцип рада, већ, у зависности од наставне јединице али и одељења, комбиновати облике рада и наставне методе. Електронске друштвене мреже подржавају самостално управљање учењем, учење кроз интерактивну комуникацију, сарадњу, креирање знања и стварање ланца учења заинтересованих и активних актера. Интернет измешта процес учења из школа у кафе и друге приватне амбијенте, по принципу покретних учионица. Ипак, у времену наставе на даљину, због актуелне ситуације пандемије ковида 19, ученику се допушта да може сам да планира и време и место за учење, следећи сопствена интересовања, уз помоћ електронских медија. На тај начин ученици се држе и лакше осамостаљују за самостални процес образовања и припремају за учење током читавог живота, што постаје стил живота у новим технолошким условима. Ново, информационо друштво, доводи у питање многе димензије традиционалног функционисања система образовања. Оно што је неспорно је улога и значај образовања, како за опстанак и развој друштва тако и појединаца. Модерне технологије су из корена промениле физи-

ономију савременог друштва, потребе и начин задовољавања потреба и стандарде у свим нивоима друштвеног живота. Константна је потреба за новом политиком и стратегијом образовања. Нове технологије стварају нову организацију рада, потребу за новим занимањима и образовним профилима. Многи проблеми у друштву настају управо на пољу образовања. Проблем ефикасности образовања, нејасне компетенције које се стичу простом репродукцијом постојећих образовних профила, без нових образовних компетенција за потпуно нова занимања, традиционални начин образовања, уз репродукцију наученог, без јасне визије о корисности и употребљивости знања, само су неки од манифестних облика кризе у односу друштво–образовање. Примена нове образовне технологије захтев је нове стратегије образовања од које се очекује повећање ефикасности образовног процеса и процеса учења. Друштво које је неспремно да имплементира савремена технолошка достигнућа осуђено је на стагнацију, али и на бројне конфликте и маргинализацију. Технолошки развој условљава укупан економски развој и сам систем образовања: образовне садржаје и наставну технологију. Са друге стране, улагање у образовање, осавремењивање премиса у образовању, садржаја и образовне технологије, повратно утиче на развој друштва.

Међутим, ценећи све речено, препорука и закључак овога рада је да се уз коришћење нових погодности и повољности у настави, као и тренутна потреба наставе на даљину, која је због пандемије ковида 19 једино изводљива, никако не заборави коришћење традиционалног стила извођења наставе, као сигуран ослонац за обављање и адекватно пласирање васпитних и образовних задатака наставе данас и у будућности. Жива реч је у сваком случају незаменљива варијанта којој би се требало враћати у складу са условима друштвене кризе проузроковане поменутиим проблемима.

ЛИТЕРАТУРА Арсић, З. и Круљ Драшковић, Ј. (2011). Опште карактеристике и специфичности улоге наставника у настави са савременом наставном техником и технологијом. У: М. Вилотијевић (ур.), *Осјосоодљавање наставника за нове улоге: зборник резимеа са међународној научној скупи*. Београд: Српска академија образовања.

Бранковић, Д. (2000). *Интeрактивнo учење и савремена образовна технологија*. Бањалука: Филозофски факултет.

- Василијевић, Д. (2014). *Стајтус образовне технологије на Балканском образовном простору*. Ужице: Учитељски факултет.
- Даниловић, М. (1996). *Савремена образовна технологија*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Даниловић, М. (2000). Примена мултимедијалне информатичке технологије у образовању. *Зборник Института за педагошка истраживања*, XXXII (32), 179–192.
- Јовановић, Н. (2012). Савремена образовна технологија и методичке новине у настави друштвено-хуманистичких наука. *Годишњак*, VIII, 297–311.
- Круљ, Р. С. (1988). *Наставна технологија у функцији повећања ефикасности учења*. Приштина: Јединство.
- Мандић, П. и Мандић, Д. (1996). *Образовна информациона технологија*. Београд: Заједница учитељских факултета.
- Парлић-Божовић, Ј. (2020). *Савремени приступи настави друштвено-хуманистичког образовања*. Косовска Митровица: Филозофски факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици.
- Stanković, Z. (2012). *Образовна технологија – потреба и неминовност савременог универзитетског образовања*. У: Б. Димитријевић (ур.), *Образовање и савремени универзитет: темељски зборник радова* (155–164). Ниш: Филозофски факултет.

JASNA LJ. PARLIĆ BOŽOVIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA IN KOSOVSKA MITROVICA
FACULTY OF PHILOSOPHY, DEPARTMENT OF PEDAGOGY

DRAGAN S. CENIĆ

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF EDUCATION, VRANJE

SUMMARY

THE NEED FOR USING TRADITIONAL AND MODERN TEACHING
METHODOLOGIES IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19
PANDEMIC

There is no ideal class, but there are many ways to make teaching more interesting and better, putting an emphasis on the student as the main subject in the teaching process. No form of teaching work is perfect, it is very important not to keep the same principle of work and combine teaching and working methods according to the teaching unit (lesson) and class. Electronic social networks support independent learning management, learning through interactive

communication, cooperation, knowledge creation and creation of a learning chain of interested and active actors. The Internet relocates the learning process from schools to cafes and other private environments, according to the principle of mobile classrooms. However, at present time of distance learning, due to the COVID-19 pandemic current situation, the student is allowed to be able to plan both the time and place for learning, following its own interests and using the electronic media. In that way, students easily and quickly become more independent for self-education process and preparation for lifelong learning, which becomes a lifestyle in new technological conditions. New information society challenges many dimensions of the traditional functioning of the education system. What is indisputable is the role and importance of education, both for the survival and development of society and individuals. Modern technologies have radically changed the physiognomy of modern society, needs and the way of meeting needs, and standards in all levels of social life. There is a constant need for a new education policy and strategy. New technologies create new work organization, the need for new occupations and educational backgrounds. Many problems in the society arise precisely in the field of education. The problem of educational efficiency, unclear competencies acquired through simple reproduction of existing educational profiles, without new educational competencies for the completely new occupations, the traditional way of education, with reproduction of learned, without clear vision of usefulness and usability of knowledge, are just some of the manifest forms of crisis society-education. The application of new educational technology is a requirement of the new education strategy, from which is being expected to increase the efficiency of educational and learning process. A society that is unprepared to implement modern technological achievements is doomed to stagnation, as well as to numerous conflicts and marginalization. On the other hand, investing in education, modernizing the premises in education, content and educational technology, has a reciprocal impact on the development of society. In the conditions of the COVID-19 pandemic, the information age proved to be appropriate and much needed by proving to be adequate to change traditional notions about matter, space, time, energy, and even about education. In these conditions, the role of teachers, schools, education, the nature of learning, and the methodology of teaching has changed. The new living conditions imposed by the COVID-19 pandemic have

fundamentally changed the way teaching, business, entertainment, war technology, and educational technology.

Educational technology consists of knowledge and achievements in various scientific fields: pedagogy, didactics, methodology, psychology, cybernetics, communication, etc. In these conditions, teaching methodology must rely on modern educational technology, on a systematic and organized process of applying modern techniques and technology in improving the quality of the teaching process in the field of efficiency, optimality, applicability and acquisition of knowledge. Knowledge, use and application of modern information technologies, in these conditions, is the content of modern literacy and cultural pattern. All of these are challenges for the methodology in teaching social sciences and humanities. The methodology of teaching social sciences and humanities is, more than the methodology of any other science field, facing important challenges. All the changes caused by the COVID-19 pandemic in society and life, through the teaching social sciences and humanities, should be approximated, explained, and interpreted in a way that will not distance these sciences from high school students, who will not create a repulsive attitude, "bogy" incomprehensible reading, as boring classes to be avoided. Precisely through the use of the possibilities of modern technologies, the teaching work should be refreshed, innovated and activated, so that the knowledge is updated both in the content and in the teaching-methodological sense. Finally, our hypothesis set at the beginning of this theoretical study is confirmed, modern forms of work and innovative approaches in the educational process are the future of the educational process. Expert authors agree that there are no good results without the application of educational technology, new methods and forms of work in the teaching process. Developed societies have long used this method and we can say that this is one of the reasons for their development and progress. However, appreciating all the above, the recommendation and conclusion of this paper is that with the use of new benefits and advantages in teaching, as well as the current need for distance learning, which is only feasible due to the COVID-19 pandemic, do not forget to use traditional teaching style as reliable support for performing and adequately placing educational tasks today and in the future. Spoken word is in any case an irreplaceable variant to which we should return according to the social crisis caused by the mentioned problems.

KEYWORDS: traditionalism; contemporary; teaching preparation; teaching; realization of what is planned in teaching; COVID-19 pandemic.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).
This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).